

הרה"ג ר' אביגדור ציפערשטיין זצ"ל

בענין ערבות

בראש השנה (כט.) שנינו „תני אהבה ברי' דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא", ופירש"י „שהרי כל ישראל ערבין זה בזה למצוות". פירוש לפירוש, שלכאן הי' מקום לומר שרק מי שיוצא עתה ידי חובתו בברכה יוכל להוציא אחרים בברכה זו, שרק בשעה שהוא מחוייב בעצמו בהברכה אז יש לו היכולת ליצור חפצא דברכה כדי להוציא אחרים ידי חובתם, אבל מי שכבר יצא ואין לו עתה חיוב ברכה או בכלל אינו יכול ליצור חפצא דברכה ואם הוא מברך אין ברכתו ברכה וא"כ איך הוא יכול להוציא אחרים ידי חובתם. ולכן כתב רש"י שכל ישראל ערבין זה בזה למצוות ודין ערבות נותן לו את היכולת ליצור חפצא דברכה אע"פ שהוא כבר יצא.

ומעתה יש לחקור בזה שערבות עושה שמי שיצא כבר יכול לעשות חפצא דברכה כדי להוציא אחרים, שיש לומר בזה שני פירושים. (א) דין ערבות מטיל חיוב על כל אחד מישראל להשתדל שחבירו יקיים את חיובו במצוות. ומעצם דין ערבות הוא יכול ליצור חפצא דברכה להוציא את חבירו. (ב) דין ערבות הוא שאע"פ שהוא כבר קיים את המצוה מ"מ לא יצא כל חובתו בהמצוה כל זמן שיש אחד שלא קיים את המצוה. ולכן יכול ליצור חפצא דברכה אע"פ שהוא כבר בירך מפני שהערבות גורמת שעדיין נשאר עליו אותו חיוב ברכה. ובזה שונה פירוש השני בדין ערבות מהפירוש הראשון, שלפירוש הראשון מי שכבר יצא ידי חובתו בברכה ובא להוציא את חבירו אין עליו שום חיוב ברכה. בחיוב ברכה הוא לגמרי של היוצא ולא של המוציא. דק שיש על המוציא חיוב ערבות והוא מוציא את חבירו משום חיוב ערבות זה. אבל להפירוש השני בדין ערבות, הערבות מטלת על המוציא חיוב ברכה והוא מוציא את חבירו משום חיוב ברכה זה שעליו.

ונראה ששני פירושים אלו בדין ערבות נמצאים בדברי הראשונים. שיטת הרא"ש בפ"ג דברכות היא כהפירוש הראשון. דאיתא בגמרא שם דף כ: „אמר ל"י רבינא לרבא נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן. למאי נפקא מינה לאפוקי רבים ידי חובתן, אי אמרת דאורייתא ומפיק דאורייתא ואי אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן". וכתב הרא"ש שם „וא"ת מ"ש מהא דאמרינן לקמן בפרק שלשה שאכלו להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן ובשיעור כזית אינו חייב אלא מדרבנן ואפילו הכי מוציא אחרים שאכלו כרי שביעה וחיובין מן התורה. ואם כן באשה נמי אע"פ

שאינה חייבת אלא מדרבנן תוציא אחרים שחייבין מן התורה י"ל דלא דמי דאיש אע"ג שלא אכל כלום דין הוא שיפטור את אחרים דכל ישראל ערבים זה בזה וכו' לפיכך כשאכל כזית אע"פ שאינו נתחייב אלא מדרבנן מוציא את אחרים שאכלו כדי שביעה שערב הוא בעבורם ועליו הוא להצילן מן העון ולפטור אותן מן המצות אבל אשה אינה בכלל הערבות ולכך אינה מוציאת אלא מי שחיובו מדרבנן. והנה הרא"ש הקשה שאף אם אשה אינה חייבת בברכת המזון אלא מדרבנן מ"מ למה לא תוכל להוציא את הרבים ידי חובתן על ידי ערבות. חזינן מזה שהרא"ש סובר כהפירוש הראשון שפירושנו בדין ערבות שהחיוב ערבות עושה שאף מי שאין לו חיוב ברכה יכול ליצור חפצא דברכה. דאילו להפירוש השני שפירושנו בדין ערבות שהערבות עושה שלא יצא כל חובתו והוא יכול ליצור חפצא דברכה מפני שיש לו עדיין חיוב ברכה א"כ כל זה שייך רק במי שהי' לו מעיקרא חיוב ברכה ולכן אפשר לומר שהדין ערבות עושה שיש לו עדיין חיוב זה. אבל אשה שלא נתחייבה מעולם בברכת המזון דאורייתא אי אפשר לחדש עלי' חיוב שלא הי' לה מעולם. וע"כ ששיטת הרא"ש היא כהפירוש הראשון בדין ערבות.

אבל קשה על דברי הרא"ש מהא דאיתא במתני' בראש השנה כט. ,,זה הכלל כל שאינו מחוייב בדברי אינו מוציא את הרבים ידי חובתן". וא"כ קשה איך אפשר לומר שאשה המחוייבת בברכת המזון רק מדרבנן ואינה מחוייבת מן התורה תוציא את האנשים המחוייבים מדאורייתא הלא מן התורה אינה מחוייבת בדבר ואינה יכולה להוציא אחרים כדאיתא במתניתין. ובאמת הגרעק"א בתשובתיו סימן ז' (וכן עיין בחוס' רעק"א לפ"ב דמגילה אות י"ט.) פירש שכוונת הרא"ש בתירוצו לא היתה לומר שנשים אינן בכלל ערבות לגמרי אלא שנשים אינן יכולות להוציא אנשים בברכת המזון מפני שאינן מחייבות בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים. וח"ל הגרעק"א שם, ,,ולא נראה כן דאין חילוק בין איש לאשה לענין ערבות וכו' אלא נראה לענ"ד דכוונת הרא"ש לחלק בין יצא מוציא ובין אינו מחוייב במצוה זו בעצמותו, דערבות רק במי שמחוייב ג"כ במצוה זו וכו' ונראה לי ראוי ברורה לזה דאם נפרש כוונת הרא"ש כפשוטו וכו' יקשה הא מבואר במגילה דחדש המדבר ואינו שומע למ"ד דאם לא השמיע לאזניו לא יצא אינו יכול להוציא אחרים במגילה שהוא מקרי אינו מחוייב בדבר וכו', ובזה יקשה דמ"ש מדין יצא מוציא דבזה ליתא לתירוצו דהרא"ש דהא מידי באנשים אע"כ כדברינו דאין הפרש בין אנשים לנשים, אלא דהעיקר דבמצוה שאינו בר חיובא כלל אין במצוה זו דין ערבות כלל".

אבל מלשון הרא"ש לא משמע כדברי רעק"א. משמעו לשון הרא"ש היא שהרא"ש סובר שנשים אינן בכלל ערבות כלל, וכן סובר הדגול מרבכה (ולקמן נביא דבריו). וכן מוכח מדברי הרא"ש שכתב, ,,דלא דמי דאיש וכו' דין הוא שיפטור את האחרים דכל ישראל ערבים זה בזה וכו' אבל אשה אינה בכלל ערבות", הרי

שהרא"ש מחלק בין איש לאשה. ואם כוונת הרא"ש היתה לומר שאשה אינה מוציאה אנשים בברכת המזון מפני שהיא אינה מחוייבת בדבר כמו שפירש רעק"א בדבריו א"כ למה לו להרא"ש לחלק בין איש לאשה, הלא בדין זה שמי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים אין שום חילוק בין איש לאשה.

ולכן נראה לבאר את שיטת הרא"ש על פי מה שכבר הוכחנו שהרא"ש סובר כהפירוש הראשון בדין ערבות. דלכאורה קשה להפירוש הראשון שהחיוב ערבות נותן להמוציא את היכולת ליצור חפצא דמצוה כדי להוציא חבירו אע"פ שהוא כבר יצא א"כ למה מי שאינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציא אחרים. למה אין הדין ערבות נותן גם להאינו מחוייב בדבר את היכולת ליצור חפצא דמצוה כדי להוציא אחרים, ומאי שנא מי שאינו מחוייב בדבר ממי שיצא ידי חובתו? וע"כ צריך לומר שמי שאינו מחוייב במצוה כיון שאין לו חיוב בעצמו בהמצוה גם לא נתחייב בערבות לאחרים במצוה זו. וכיון שאין לו ערבות במצוה אינו מוציא אחרים. ולפי זה יש לומר שהרא"ש סובר שרק מי שאין לו שום חיוב במצוה אין לו ערבות בה. אבל אם אשה חייבת בברכת המזון מדרבנן א"כ היא נכנסה לכלל ערבות במצוה זו. וחיוב ערבות הלא הוא חיוב דאורייתא וא"כ יש לה ערבות לאחרים מן התורה במצות ברכת המזון. ולכן הקשה ההרא"ש שה"י להדין ערבות לתת לנשים את היכולת להוציא את האנשים ברכת הזמן. וזה הכריחו להרא"ש לומר שנשים אינן בכלל ערבות לגמרי. ולפי זה לא קשה קושית רעק"א מחרש המדבר ואינו שומע דלמ"ד דאם לא השמיע לאזנו לא יצא א"כ הוא אינו מחוייב בדבר כלל בין מדאורייתא בין מדרבנן. ומשום הכי אין לו שום ערבות במצות קריאת מגילה ולכן אינו מוציא אחרים. ואין זה דומה לדין אשה המחוייבת מדרבנן בברכת הזמן שמשום חיובה מדרבנן יכולה להכנס לכלל ערבות כמ"ש. ולאחר מ"ש שהרא"ש סובר כהפירוש הראשון שפרשנו בדין ערבות והסברנו את שיטתו בס"ד יש לנו להראות שהר"ן בראש השנה סובר כהפירוש השני בדין ערבות. שהר"ן כתב בפירושו על הרי"ף שם בדף כט. בד"ה חני אהבה ברי' דר' זירא, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה במצות וכיון שלא יצא חבירו כמי שלא יצא הוא דמי". הרי זה מפורש בדבריו שהערבות גורמת שיש לו להמוציא עדיין חיוב בהמצוה. וכן כתוב בספר המנוחה לרבינו מנוח בפ"א מהל' ברכות ה"י, "כל הברכות כולן אף על פי שבירך ויצא ידי חובתו וכו' דכיון שהם חובה יכול חבירו להוציאו מחובתו דכל ישראל ערבים זה בזה וכמאן דלא נפיק דמי". תזינן שהוא סובר שהערבות עושה שהמוציא כמאן דלא נפיק דמי.

אולם מדברי הריטב"א בחידושו לראש השנה נראה שהוא סובר שיש בדין ערבות שני הפירושים שפירשנו. וכן כתב שם בדף כט. כשהוא מבאר את טעם דין ערבות, "שאע"פ שהמצות מוטלות על כל אחד הרי כל ישראל ערבים זה לזה וכולם כגוף אחד וכערב הפודע חוב חבירו". והנה כשהריטב"א אומר, "וכלם כגוף אחד" הוא מבאר שכל ישראל הם כגוף אחד בחיוב המצוות, דהיינו שיש חיוב צבורי בכל

מצוה על כל כלל ישראל. ולכן כל זמן שיש אחד שלא קיים את חובתו, יש עדיין חיוב בהמצוה מחמת החיוב הצבורי אפילו על אלו שכבר קיימו את המצוה. וזה כהפירוש השני שפירשנו בדין ערבות. אבל כשהריטב"א אומר „וכערב הפורע חוב חבירו“ הלא במשל זה החוב הוא של חבירו והערב פורע את החוב בשבילו מחמת הערבות ולא שהערב נתחייב בעיקר החוב. וא"כ בזה הריטב"א מפרש שהערבות מטלת על המוציא את החיוב להוציא את חבירו ידי חובתו ולא שהמוציא נתחייב בהמצוה, וזה כהפירוש הראשון שפירשנו בדין ערבות. וא"כ מדיוק לשון הריטב"א משמע שהוא סובר שיש בערבות שני הטעמים שפירשנו.

והנה עיין בדגול מרבבה שכתב בשו"ע אורח חיים סימן רע"א, „אמנם מה שאני מסתפק אפילו כאיש המקדש ומוציא אשתו ובני ביתו אם הנשים לא התפללו ערבית והאיש כבר התפלל ערבית וא"כ האיש אינו מחוייב מן התורה והנשים שלא התפללו חייבים מן התורה אם יוצאים בשמיעתן מן האיש ואף שבכל הברכות אף שיצא מוציא כמ"ש במסכת ר"ה דף כ"ט ע"א היינו מטעם ערבות שכל ישראל ערבים זה בזה כמ"ש רש"י שם והרי כ' הרא"ש במס' ברכות פ"ג דף כ' ע"ב שהאשה אינה בכלל ערבות לכן אין מוציאין אלא מי שחיובו מדרבנן עיי"ש ואני מסתפק אם האשה אינה בכלל ערבות דהיינו שהיא אינה ערוב בעד אחרים אבל האנשים שקיבלו ערבות בהר גריזים והר עיבל נתערבו גם בעד הנשים וא"כ שפיר מוציא האיש את האשה אף שכבר יצא או דלמא כשם שהנשים לא נכנסו בכלל ערבות כך לא קיבלו הנשים ערבות בשביל נשים“. ועתה אם נתפוס כדברי הריטב"א שיש בערבות שני בפירושים שפירשנו א"כ יש לומר כשאלת הדגול מרבבה שאנשים אע"פ שכבר התפללו ערבית של שבת וחיובם בקידוש הוא רק מדרבנן מ"מ הם יכולים להוציא נשים המחוייבות מדאורייתא. ואע"פ שהרא"ש אמר בפ"ג דברכות שנשים אינן בכלל ערבות הלא כל קושייתו שם שהכריחו לומר כן היתה רק להפירוש הראשון שפירשנו בדין ערבות כמו שביארנו לעיל. וא"כ זה שתירץ שנשים אינן בכלל ערבות היינו שאינן בכלל דין ערבות של הפירוש הראשון. אבל גם הרא"ש יסכים שנשים הן בכלל הדין השני של ערבות דהיינו שהמוציא עדיין מחוייב בהמצוה כיון שיש אחר שלא יצא וא"כ אנשים שכבר התפללו יכולים להוציא את הנשים שלא התפללו בקידוש מחמת דין ערבות השני שישנו גם בנשים. וגם מסתבר לומר כן שהרא"ש סובר שנשים אינן בכלל ערבות רק להפירוש הראשון שהלא להפירוש הראשון דין ערבות הוא דין מיוחד שיש חיוב לראות שכל אחד יצא ידי חובתו במצוות והרא"ש כתב שנשים לא נצטוו בזה. אבל להפירוש השני אין ערבות דין מיוחד רק שהחיוב ערבות נובע מהחיוב שיש בכל מצוה ומצוה. שהחיוב ערבות יוצא ממה שיש חיוב צבורי על כל כלל ישראל בכל מצוה כמ"ש הריטב"א, „שכולם כגוף אחד“. א"כ במצוות שנשים נצטוו בהן הלא יש להן כל דיני המצוה, וממילא הם בכלל בגוף אחד. ולכן גם ברא"ש מסכים שיש להן דין ערבות זה השני.